

УДК 336.77:338.43

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ АПК

*О.М.Шитюк, начальник відділу корпоративного бізнесу
Миколаївська обласна дирекція АППБ "Аваль"*

У статті аналізується сучасний стан довгострокового та короткострокового кредитування аграрного сектору АПК, його особливості та тенденції розвитку. Запропоновано напрямки формування та вироблення практичних механізмів вирішення проблеми.

В статье анализируется современное состояние долгосрочного и краткосрочного кредитования аграрного сектора АПК, его особенности и тенденции развития. Предложены направления по формированию и выработке практических механизмов решения проблемы.

В умовах трансформації ринкових відносин в Україні одним з важливих питань залишається створення нормальних умов функціонування сільськогосподарських виробників, забезпечення їх конкурентоспроможності на українському та світовому ринках. Все це вимагає пошуку ефективних механізмів фінансової підтримки як з боку держави, так і незалежних фінансових установ.

Важливу роль в цьому процесі відіграє кредитування, адже саме кредит є потужним економічним чинником, що дозволяє господарству не лише подолати тимчасові труднощі в процесі його діяльності, але й дає можливість для його подальшого розвитку — нарощування темпів виробництва та збільшення обсягів реалізації продукції.

Розгляд проблеми кредитування сільськогосподарських виробників знайшов відображення в наукових працях відомих вчених-економістів: Алексійчука В.М., Андрійчука В.Г., Білика Ю.Д., Гайдуцького П.І., Гудзинського О.Д., Дем'яненка М.Я., Замовця В.Н., Кириченко Т.Т., Ковалю М.М., Кудряшова В.П., Лайка П.А., Мельника Л.Ю., Паламарчука В.О., Саблука П.Т., Стельмащука А.М. та інших. Проте, не дивлячись на те, що в літературі приділяється значна увага питанню залучення кредитних ресурсів у сільське господарство, деякі аспекти не дістали належного висвітлення і потребують подальшої доробки та аналізу.

Недалекі ті часи, коли банківські структури жартома називали кредитування сільського господарства "найнадійнішим способом втратити гроші". Комерційні банки часто уникали вступати в кредитні відносини з сільськогосподарськими підприємствами, що пояснювалося неспроможністю останніх розрахуватися за кредити на рівні тих відсоткових ставок, що склалися на ринку кредитування.

В процесі реформування аграрного сектору економіки, активного втручання держави в процес фінансового забезпечення аграрного сектору економіки в останні роки спостерігається зростання довіри до сільськогосподарських виробників з боку банківських установ та збільшення обсягів наданих кредитів. Але слід відмітити, питання залучення довгострокових кредитів в сільське господарство залишається актуальним.

Серед основних факторів, що сьогодні гальмують розвиток кредитування сільського господарства, можна виділити наступні: законодавча неврегульованість процесів кредитування, особливо щодо захисту прав кредиторів, відсутність високоліквідної застави, високі ставки по кредитах, специфічність сільськогосподарського виробництва.

Потреба сільгоспвиробників у отриманні довгострокових кредитів є найбільш болючою, адже саме довгострокові кредити є необхідною вимогою для розширення виробництва та оновлення виробничих фондів, забезпечення сталого розвитку галузі. На сьогодні переважна частина банків фактично не готова фінансувати галузь сільського господарства в довгостроковій перспективі. Кре-

дити на придбання сільгосптехніки та обладнання, формування власних переробних комплексів, будівництво нерухомих об'єктів терміном до 3-5 років носять поодинокий характер.

Аналіз останніх наукових досліджень показує, що основною причиною цього є те, що сільське господарство є сферою діяльності з підвищеним рівнем ризиків: погодні умови, зміна ринкової кон'юнктури, сезонність виробництва тощо. Банкрутство позичальника за відсутності гарантованої застави (наприклад, кредитування під заставу майбутнього врожаю) веде до неповернення позики кредитору. За невисокого рівня довіри до позичальника, або недостатній час співпраці, кредитор може відмовити у наданні кредиту. Іншим варіантом може бути надання кредиту під високий відсоток або сума кредиту буде незначною [2].

Визначальним в цьому відношенні є забезпечення позичальником ліквідної застави в повному обсязі, в якості якої виступає нерухомість та сільгосптехніка [3]. В якості ліквідної застави може виступати зібраний урожай, хоча цей варіант не є привабливим для сільгоспвиробника по ряду причин: зерно через певний час необхідно продавати, тому виникає питання про заміну застави. Крім того, при оформленні договору застави зібраного врожаю необхідно надати складські свідоцтва встановленої форми, які видаються лише сертифікованими елеваторами [4].

Одним з видів ліквідної форми застави може виступати іпотека сільськогосподарських земель. В даному випадку земля виступає основним виробничим ресурсом, представляючи для суб'єктів господарювання значний фінансовий інтерес як засіб залучення додаткових кредитних ресурсів. Не зважаючи на це, сьогодні земля фактично не може виступати в якості застави по кредитному забезпеченню, що пов'язано з недосконалістю Земельного кодексу та неприйнятті окремих законів, що стосуються оцінки та купівлі-продажу землі [5]. В Україні відсутні реальні правові, економічні та організаційні механізми для таких відносин, і що головне — відсутній ринок землі.

Не менш важливим є те, що сьогодні частка землі, яка перебуває у власності сільськогосподарських підприємств, є незна-

чною. Для більшості аграрних формувань земля — це орендовані земельні паї, які не можуть бути предметом іпотеки.

Розглядаючи особливості кредитування сільгоспвиробників в Україні, слід також відзначити, що в Україні фактично відсутні нетрадиційні методи кредитування аграрного сектору АПК, які широко використовуються у світовій практиці (факторингові операції, форфейтинг, фінансовий лізинг) [6]. Що стосується останнього, то 2004 рік став переломним у цьому плані, і довгострокові кредити, надані за останній час, фактично сформовані за рахунок позик, наданих для придбання сільськогосподарської техніки у лізинг.

Окреслене коло проблем дозволяє констатувати, що відсутність ліквідної застави, нерозвинутість ринку застави та системи страхового захисту фінансових операцій призводять до того, що обсяги кредитування не задовольняють потреб сільського господарства, а кредитні механізми не є досконалими ні з точки зору захисту інтересів позичальника, ні безпеки фінансових установ, що надають кредити.

Для вирішення цих завдань необхідно визначити концептуальні підходи та сформувані чітку стратегію, покликану на проведення цілої низки заходів, від реалізації яких і буде залежати успішність здійснення структурних перетворень в аграрному секторі АПК.

Поштовхом для підтримки аграрного сектору та забезпечення сільгоспвиробників дешевими кредитами було прийняття урядом Державної програми здешевлення кредитів, якою передбачалася часткова компенсація ставки за кредитами банків, а у 2003 році було прийнято рішення про компенсацію частини процентної ставки не тільки за кредитами банків, а й кредитних спілок. Це призвело до того, що обсяги наданих кредитів почали стрімко зростати, кредитні ресурси комерційних банків почали активно залучатися в аграрний сектор АПК. Крім того, можна стверджувати, що саме механізм державних компенсацій і допоміг вистояти більшості сільськогосподарських підприємств після неурожайного 2003 року, коли вимерзли озимі посіви на всій території України. Господарства фактично стояли на межі банкрутства, адже необхідно було здійснювати пересів іншими культурами, а коштів для цього фак-

тично не було, ціни на посівний матеріал, ПММ, міндобрива вирости в 1,5-2 рази.

З початку 2003 року селянам компенсувалося 10% кредитної ставки. Пізніше селянам, які постраждали від наслідків стихійних лих, і використали кредитні кошти на пересів, компенсувалося не 10, а 14%. В червні приймається рішення, згідно з яким, суб'єктам сільськогосподарського підприємництва державою компенсується 16%, за умови, якщо процентна ставка за кредитом не перевищуватиме 18%.

Дослідженням встановлено, що для поліпшення фінансового стану та подальшого розвитку фінансування сільського господарства необхідно формування чіткої стратегії та вироблення практичних механізмів реформування аграрного сектору. Умовно спробуємо виділити 2 напрямки: заходи з боку держави та комерційних банків.

Заходи з боку держави:

1. Вироблення механізму заохочення фінансових установ шляхом надання певних пільг з метою більш активного спрямування фінансових ресурсів до аграрного сектору АПК, що має призвести до стимулювання економічних процесів та розвитку галузі в цілому.
2. Посилення ролі та впливу державного гарантування повернення кредитних коштів, наданих сільськогосподарським підприємствам.
3. Розробка та вдосконалення законодавчої бази, створення належного правового підґрунтя, що полягає у виробленні нових, більш ефективних правових, нормативних та інституційних механізмів фінансування сільськогосподарського виробництва.
4. Стимулювання розвитку іпотечного кредитування шляхом прийняття змін до Земельного кодексу, формування ринку земель сільськогосподарського призначення. Важливим в цьому плані є вивчення та запозичення досвіду зарубіжних країн [7].
5. Розвиток діяльності вітчизняних кредитних кооперативів та кредитних спілок, запровадження умов для створення дер-

жавного аграрного та земельного банків. В Україні на 1 березня 2005 року створено понад 600 кредитних спілок, але, на жаль, діяльність більшості з них не є ефективною. Звичайно, останні не конкуренти банківській системі, обидві ці структури повинні розвиватися, взаємодоповнюючи одна одну. В той же час кредитні кооперативи та спілки мають ряд переваг в порівнянні з комерційними банками, серед яких можна відзначити швидкість розгляду заявок й оформлення кредиту, та більш простий механізм отримання компенсації кредитної ставки, що виключає проходження конкурсної комісії.

6. Залучення позичок міжнародних фінансових організацій з метою збільшення розмірів фінансування, розбудови системи довгострокового кредитування аграрного сектору, здешевлення вартості кредитних послуг.
7. Використання досвіду інших країн з метою створення специфічних систем кредитного обслуговування аграрного сектору економіки [8].

Заходи з боку комерційних банків:

1. Зменшення ставки за користування кредитними ресурсами. Це питання є досить актуальним, адже компенсувати навіть 10 відсотків (не говорячи вже про 14 чи 16 відсотків) ставки за кредитом є досить накладно для державного бюджету. Необхідно доводити рівень позичкового відсотку за кредит до рівня загальноприйнятого в Європі та світі. В першу чергу це стосується ставок за депозитами фізичних та юридичних осіб, які останнім часом поступово зменшуються, тим самим зменшуються і ставки по кредитам комерційних банків. Але сьогодні є сенс розглядати цей шлях лише у довгостроковій перспективі, різке зменшення ставок за депозитами може призвести до такого ж різкого відтоку коштів з комерційних банків. Не менш важливим для розв'язання проблеми є розробка та впровадження програм кредитування аграрного сектору АПК з залученням міжнародних фінансових структур. У ряді комерційних

банків України сьогодні діють різні програми кредитування, наприклад, по лініям Європейського банку реконструкції та розвитку та Українсько-німецького фонду. На жаль, вони не передбачають кредитування сільгоспвиробників, вважаючи це занадто ризиковим.

2. Страхування ризиків комерційних банків у страхових компаніях та формування механізму фінансових гарантій повернення кредитів сільгоспвиробниками.
3. Спрощення процедури кредитування. Сьогодні строки надання кредитів комерційними банками в середньому коливаються в межах від 5 до 30 днів. На практиці надання кредиту може затягнутися на 2-3 місяці і нерідко закінчується відмовою позичальнику. Для аграрного сектору це не є допустимим, адже відсутність вчасного фінансування призводить до затягування проведення польових робіт. На жаль, ця проблема залишається законодавчо неврегульованою, термін розгляду заявок фактично залежить від налагодженості роботи кредитних департаментів самого банку і, затягуючи рішення, банк фактично не залишає часу для звернення до іншої установи.
4. Розвиток нетрадиційних методів кредитування — лізингу, факторингу, форфейтингу.

Запровадження цілісної, багатоаспектної системи реформування кредитних відносин в сільському господарстві має дати поштовх до зростання обсягів фінансування сільськогосподарських підприємств, зміцнення позицій фінансових посередників, що займаються кредитуванням аграрного сектору економіки, диверсифікації кредитних послуг. Удосконалення концептуальних підходів до фінансування сприятиме розбудові окремих інфраструктурних елементів та галузі сільського господарства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Саблук П. Стабільні економічні умови як фактор послідовного підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва // Економіка АПК. – 2003. - №1. – С. 16.
2. Корінець Р. В очікуванні земельної іпотеки // Пропозиція. – 2004. – № 3. – С. 54.

3. Онищенко О.М. Проблема заставного кредитування нових сільськогосподарських структур // Економіка АПК. – 2002. – №9. – С.5.

4. Постанова Кабінету Міністрів України № 510 від 11.04.2003 р. “Про забезпечення сертифікації зернових складів на відповідність послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки, запровадження складських документів на зерно”.

5. Дем'яненко М.Я. Проблеми іпотеки сільськогосподарських земель // Економіка АПК. – 2003. -№ 2. – С. 99.

6. О.Є. Гудзь. Розвиток нетрадиційних методів кредитування в аграрному секторі економіки // Економіка АПК. – 2003. -№ 4. – С. 61.

7. Дем'яненко С.І. Досвід Німеччини під заставу сільськогосподарської землі // Економіка АПК. – №10. – 2002. – С. 134.

8. Рябініна Л. Теорія і практика кредитних відносин в Україні // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 1. – С. 26-29.